

KİTAP İNCELEMESİ

Militanların, Şehitlerin ve Casusların Anlatılmamış Öyküsü: Hamas

BOOK REVIEW

Zaki Chehab, İstanbul: İkarus Yayınları, 2009,
Çeviren: Bilal Çölgeçen, 300 sf.

Berna SÜER*

Ortadoğu, Arap-İsrail meselesi ve Hamas ile ilgili bir çok kitapta Hamas'ın pek değinilmeyen yönlerine ışık tutan, insan faktörü üzerinden yazılan bu kitap Al-Hayat gazetesinin politika editörü olan Zaki Chehab tarafından kaleme alınmıştır. Zaki Chehab'ın hem bir gazeteci hem de Güney Lübnan'daki Filistin mülteci kampı Burj el-Shamali'de büyüyen bir Filistinli oluşu ona, Hamas ve el-Fetih'in kilit isimleri ile kolayca görüşme olanağı sağlamıştır. Böylece ilk elden kaynaklarla yapılan görüşmeleri, mesela Hamas'ın ruhani lideri Şeyh Ahmet Yasin ile mülakatları içeren kitap bize Hamas'ın içeriden bir hikayesini sunmaktadır. İngilizceden çevirisi zaman zaman sorunlu olsa da kitap, Hamas'ın bir parçası liderler, şehitler, muhbir ve ajanlar, bir diğer parçası Müslüman Kardeşler Örgütü ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile olan ilişkiler ve bir diğeri Ürdün, Mısır, İran ve Suriye ile olan ilişkilerle ilme ilme örülen hikayesini anlatması nedeni ile sadece Hamas'ı ve Filistin meselesini değil bölge politikalarını da anlamlandırmada oldukça yardımcıdır.

Yazar, Hamas'ın zaferle çıktığı 2006 Filistin seçimleri ile kitaba başlayıp Hamas'ın doğuşunu, Askeri kanadını, muhbirleri, Şeyh'in politikalarını ve diğer ülkeler ile ilişkilerini ve el-Kaide ile bağlantılarını sorgulayıp örgütün geleceğine yönelik öngörülerini ile kitabı bitirmektedir.

Bu yazıda kitap üç bölümde incelenecektir. İlk bölümde Hamas'ın doğuşu, yapısı, emelleri ve karşılaştığı kısıtlamaları, ikinci bölümde Hamas'ın seçim zaferi, bu zaferin nedenleri ve etkileri ve üçüncü bölümde Hamas'ın FKÖ, İsrail, İran, Suriye ve Batı ile ilişkileri, Chehab'ın kitapta nasıl irdelediğine bakılacaktır.

Hamas'ın doğuşu ve gelişimi ile ilgili olarak kitapta örgütün Müslüman Kardeşler Örgütü'nün bir uzantısı olarak doğduğu ama bu örgütten ayrı olarak Hamas'ın oluşumunda Şeyh Ahmet Yasin'in kritik rolü, *intifada*'nın örgütün kurululuşuna etkileri tartışılmaktadır. Chehab 1967 Savaşından sonra İsrail işgali altındaki Gazze'de etkisini arttıran Müslüman Kardeşler Örgütü'nden

* Araştırma Görevlisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Hamas'ın etkilendiğini belirtmektedir. (s. 32) İslami Direniş Hareketi'nin (Hakarat al-Mokavama el-İslamiye) kısaltması olan Hamas isminin aynı zamanda Müslüman Kardeşlerin "Haklar! Kuvvet! Özgürlük!" sloganında ifadesini bulan, bir insanın yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası anlamına gelen Arapça "hamiyet" kelimesinden geldiği Chehab tarafından vurgulanmaktadır. (s. 38) Hamas'ın "fikir babası", kurucusu ve lideri olarak tanımlanan Şeyh Ahmet İsmail Hasan Yasin'in Müslüman Kardeşler Örgütü'nün fikirlerini takip ederek 1976'da İslam Derneği'ni ve 1978'de İslam Külliyesi'ni kurması örgütün temelleri olarak nitelenmektedir. Chehab, Şeyh Yasin ile yaptığı bir röportajına dayanarak Hamas'ın kuruluşunu dört evrede açıklamaktadır: hayır kurumları ve sosyal komitelerin oluşturulması, siyasi güvenilirliğin sağlanması, askeri kanadın geliştirilmesi ve son olarak Arap ve İslam komşuları ile diyalogun sağlanması. (s. 36)

Filistin'deki Müslüman Kardeşler Örgütü'nün meşru kurumlarına dayanan Hamas'ın oluşumunda *intifada*'nın rolü de özellikle belirtilmiştir. *İntifada* askeri açıdan gelişme dürtüsü sağladığı için önemlidir. (s. 37) Ayrıca *intifada*'ya yol açan 6 Aralık'daki Jabaliya ve 8 Aralık'daki Maktura Olaylarından sonra yapılan toplantı sonucunda yayınlanan bildiri İslami Grup, İslam Yolu ya da İslami Savunma gibi daha önce kullanılan isimlerden ziyade Hamas ismi ile imzalanmıştır. (s. 40-41) Chehab'a göre Şeyh Yasin'in iddia ettiği gibi *intifada*'yı Hamas yönetmediyse de bölgede İsrail ile mücadele eden ciddi bir güçtür. (s. 45)

Hamas'ın örgüt yapısı değişik konularla ilgili kanatlardan oluşmaktadır. İlk zamanlarda örgütün gençlik, haberleşme, askeri ve tutsaklarla ilgili kanatları her biri kendi başına çalışırken yukarıda bahsi geçen toplantı sonrası hepsinin tek bir örgütsel yapı altında toplandığı belirtilmektedir. (s. 46) Bu kanatlar içinde en dikkat çekici olan ve kitapta da bir bölümün ayrıldığı kanat, Hamas'ın askeri kanadı olan İzzettin el-Kasım Tugayları'dır. İlk öncüleri Şeyh Yasin ve Salah Şehada tarafından 1983 yılında kurulan askeri kanat 2-3 kişilik gruplardan oluşuyor ve Filistin Mücahitleri (El-Mücahidun el-Filistin) adı ile anılıyordu. İlk dönemlerde askeri kanadın gelişmemiş olmasının örgütün sadece kültürel faaliyetlerle uğraşan bir grup olduğu izlenimi verdiği ve böylece İsrail'i yanılttığı belirtilmektedir. (s. 48)

Kitapta örgütün karşılaştığı kısıtlamalar da yaşanan olaylarla detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. İsrail'in tutuklamaları, yıkımları ve sahte el-Kaide örgütü

kurarak örgütü yıpratma çabaları ilk elden kaynaklara dayanılarak açıklanmış, özellikle de İsrail'in muhbirlerle örgütü yıpratma çabası bir bölümde detaylı olarak verilmiştir. Yazar Hamas'ın gelişmesinin ve askeri kanadın operasyonlarının kısıtlı oluşunu gerek grup içindeki köstebekler gerekse Filistin toplumdaki muhbirlerin varlığı ile ters orantılı olduğunu vurgulamaktadır. İsrail'in muhbir olarak kullandığı Filistin işbirlikçilerin sayısının 20.000'i aştığı tahmin edilmektedir. (s. 89)

Tüm bu kısıtlamalara rağmen Hamas ayakta kalmayı başarmıştır. Chehab Hamas'ın politik başarısını Şeyh Yasin'e atfetmektedir. (s. 125) Bu sebeple yazar kitabın bir bölümünde Şeyh Yasin'in politikalarını irdelemektedir. Bu bölüm "Şeyh'in politikaları" hakkında bize bir fikir vermekte ve Chehab Şeyh Yasin'in nasıl pragmatik bir lider olduğunu açıklamaktadır. (s. 132) Şeyh Yasin'in politikalarını iki amaç doğrultusunda şekillendirdiği belirtilmektedir. Birinci ve uzun vadeli amaç Şeyh'e göre İslami bir vakıf olan Filistin topraklarında, (s. 128) 1948 öncesi sınırlarda, Kudüs'ün başkent olduğu bir devlet kurmaktır. İkinci ve kısa vadeli amaç ise 1967 savaşı öncesi sınırlara çekilmesi karşılığında İsrail ile ateşkes anlaşması yapmaktır. (s. 53 ve 127) İkinci amaç geçici bir önlem olarak düşünülüyordu; çünkü Şeyh Yasin zaten İsrail'in 30 yıl içerisinde yok olacağına inanıyordu. (s. 126) Safhalara ayrılmış çözümlere inanan Şeyh Yasin'e göre önceki kuşak ne savaşmaya ne de zorluklarla mücadele etmeye hazırdı. Şimdiki kuşak ise işgale karşı mücadele ediyordu. Bu 1948 yılından 1987 yılına kadar olan sürede, 40 yılda başarılıydı. (s. 127) Şeyh Yasin İsrail ile imzalanan anlaşmalara karşı çıkmıştı; çünkü bu anlaşmalar sorunun temel konularına (Kudüs, yerleşimlerin boşaltılması, mültecilerin geri dönüşü) değinmemişti. (s. 127) Diğer yandan beklenilenin aksine Şeyh Yasin Taliban'ı eleştiriyordu. Chehab, Şeyh'in Taliban'ın din anlayışını yanlış ve aldatıcı bulduğunu, özellikle de kadınlarla ilgili tutumlarını, onların çalışma ve eğitimlerini engellemelerini, eleştirdiğini aktarmaktadır. (s. 131) Chehab en merak edilen konulardan biri olan, Şeyh'in FKÖ ile ilgili görüşlerine de açıklık getirmektedir. Şeyh, Hamas'ın Filistin halkının temsilcisi olan FKÖ'nün konumunu zayıflatacak şekilde bir politik tanınma peşinde olmadığını belirtmiştir. (s. 131) Chehab Hamas'ın 1992 yılında FKÖ'nün üstün pozisyonunu tanıdığını iddia etmektedir. Chehab bu iddiasını 17 Aralık 1992'de İsrail'in Hamas ve İslami Cihat'a mensup 415 kişiyi Lübnan'a sürgün ettiğinde Hamas'ın Arafat'tan yardım istemiş olmasına dayandırmaktadır. Chehab'a göre bu başvuru, en azından o evrede, gerçek gücün kimde olduğunun Hamas tarafından kabulü anlamına geliyordu. (s. 139-140) Buna karşılık Arafat'ın da Şeyh Yasin'e her zaman saygı duyduğu belirtilmektedir. (s. 138)

22 Mart 2004 tarihinde katledilen Şeyh Yasin, Hamas'ın seçim zaferini göremedi. 25 Ocak 2006 Yasama Meclisi seçimlerinde Hamas 132 sandalyelik meclisin 74 sandalyesini kazanmıştı. Chehab, Şeyh'in ölümünün örgütün liderliğine ciddi bir zarar vermediğini belirtmektedir. (s. 146) Seçim zaferi de bir anlamda bunun bir kanıtıdır. Seçimleri yerinde izleyen Chehab bize seçim atmosferini hem el-Fetih hem de Hamas'ın gözünden anlatmaktadır. Bu zaferin nedenlerini daha kitabın ilk bölümünde ele almaktadır. Chehab, Hamas'ın başarısını "koreografisi ustaca çizilmiş" bir aldatma stratejisine bağlamaktadır. (s. 14) Chehab, Hamas'ın başarısının öngörülememesini İsrail için analizlerin internetten derlenen bilgilerle yapılması, Filistin için ise Hamas yanlılarının anketlere aldatici yanıtlar vermelerinin öğütlenmesi ile açıklamaktadır. (s. 14-15)

Seçimlere "Değişim ve Reform İçin!" sloganı ile giren Hamas'ın başarısı Chehab tarafından hem Hamas'ın çalışmaları, hem el-Fetih ve İsrail'in tutumları, hem de Filistin toplumundaki kültürel bölünmenin etkileri ile açıklanmaktadır. Sosyal proje ve hayır işleri ile kendini topluma kabul ettiren Hamas'ın seçime katılma kararı Oslo Anlaşmaları'nın fiili bir kabulü ve böylece İsrail'in varlığını reddeden tutumlarından bir geri adım olarak yorumlanmıştı; özellikle de el-Fetih tarafından. (s. 17) Yine seçim öncesi "Yahudi devleti ile görüşmeleri dışlamayacağız" şeklindeki ifadeler de yukarıda da belirtildiği üzere Hamas'ın yeri geldiğinde pragmatik yönünü ortaya koymaktadır. Chehab zafere giden yolda, Hamas'ın politikası yanında el-Fetih ve İsrail'in tutumlarını da göz ardı etmemektedir. Chehab'a göre Hamas'ın zaferi Hamas'la yapılan bir kitle dayanışmasından çok el-Fetih'e karşı verilen tepki oyları ile kazanılmıştır. (s. 20) Filistin Özerk Yönetimi, İsrail'i tanıyarak uluslararası camiadaki imajını iyileştirse de, Chehab, Filistinlilerin yaşam kalitesinin 1993'ten önceki hallerinden çok daha kötü olmasını Hamas'ın zaferine bir katkı olarak görmektedir. (s. 20) Ayrıca Chehab 1993 Oslo Anlaşmaları'ndan sonra Filistin'e dönenlerin (el-Aedoun) yaşam tarzlarından dolayı yaşanan kültürel bölünmeyi Hamas'ın başarısı için bir neden olarak gözlemlediğini belirtmektedir. Kitapta bu ortamın FKÖ'nün yolsuzluklarından kaynaklandığının Hamas tarafından öne çıkarılması ile seçmenin el-Fetih'i cezalandırmak istediği belirtilmektedir. (s. 23-24) Chehab, Benyamin Netanyahu'nun, İsrail'in Gazze'den 2005 yılında tek taraflı çekilmesinin Hamas'ın zaferine katkıda bulunduğuna dair tespitlerine de yer vermektedir. (s. 22) Seçimin hemen ardından İsrail, silahlı terörist bir örgütün katılımı ile oluşacak bir Filistin yönetimi ile görüşmeyeceklerini açıklayarak tavırlarını ortaya koymuştu. (s. 21) Halbuki ilk zamanlarda İsrail örgüte gelen

yardım paralarının transferini engellemeyerek el-Fetih'e karşı Hamas'ı bir anlamda desteklemiştir. (s. 179)

Chehab kitabının bir çok bölümünde Hamas'ın diğer devletlerle ilişkilerine değinmekle beraber bu konuyu ayrı bir bölümde "Uluslararası İlişkiler" başlığı altında da incelemektedir. Chehab I. *İntifada* yıllarında dış destek kazanan Hamas'ın bu yıllardan itibaren politik yapısına dış ilişkiler bölümünü eklediğini belirtmektedir. (s. 154) Kitabın bu bölümünde Hamas'ın Ürdün, İran, Suriye ve Batı ülkeleri, ABD ve İngiltere ile ilişkileri irdelenmektedir. Kitabın genelinde bahsedilse de Mısır ve İsrail ile ilişkiler bu bölümde ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. Chehab Hamas'ın Ürdün ile olan ilişkilerini gergin olarak nitelendirmektedir. İlk dönemlerde, özellikle Kuveyt'in işgalinden sonra buradaki liderlerin Amman'a taşınması ile iyi olan ilişkiler, Ürdün'ün Hamas'ı iç güvenliğine tehdit edebilecek bir güç olarak görmesi ile yerini kuşkuya bırakmıştır. Burada endişe yaratan konu hükümetle Müslüman Kardeşler Örgütü arasındaki hassas dengenin tehdit edilmesi idi. (s. 156) 1994'te İsrail ile yapılan barış anlaşması hükümleri gereğince Hamas liderleri sınır dışı edilmiş ve Kral Hüseyin'in zaman zaman liderleri kollayan tavrına rağmen ilişkideki gerginlik devam etmiştir. (s. 156)

Chehab Şii İran ile Sünni Hamas'ın ilişkilerini ilginç bulmakta ve İran'ın FKÖ ile ilişkilerinden yola çıkarak FKÖ'nün İran ile bozulan ilişkilerinin nasıl Hamas'ın kazancı olduğunu anlatmaktadır. (s.165) Bundan öte Chehab, Hamas'ın İran'da kendi politik çevresini nasıl oluşturduğunu açıklamakta ve İran'ın Hamas'a para yardımı yaptığını reddetmesini kuşkuyla karşılamaktadır. (s. 167) Ve bu bölümün "Tahran Malı" kısmında Santorini Olayı ile İran'ın Hamas'a nasıl yardım ettiğinin anlaşıldığını yazmaktadır. (s. 199-204)

Halen Hamas'ın siyasi büro şefi ve hareketin başı Halid Meşal'e ev sahipliği yapan Suriye ile ilişkiler de uluslararası ilişkiler bölümünün konusudur. Bu kısımda 1990'lı yıllarda başlayan ilişkinin nasıl geliştiği, özellikle de diğer Filistinli gruplardan farklı olarak Hamas'ın Suriye'de nasıl daha fazla destek aldığı açıklanmaktadır. (s. 172)

Hamas'ın mali kaynakları da en çok merak edilen konuların başında gelmektedir. Chehab bu konuyu uluslararası ilişkiler bölümünde ele almayı yeğlemiştir. Çünkü Hamas'ın finansmanı daha çok dış kaynaklıdır. Chehab İran'ın

tutsaklar ve sosyal projelere nasıl mali destek sağladığını, Körfez Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan ve Kuvety'in desteklerini el-Fetih'ten Hamas'a nasıl kaydırıldığını, Saddam Hüseyin'in intihar bombacılarının ailelerine nasıl yardım ettiğini açıklamaktadır. Bu desteklerle beraber Chehab Batı'nın, özellikle İngiltere ve ABD'nin, Hamas'a yapılan mali destekleri nasıl engellemeye çalıştıklarını, özellikle buralardaki Yahudi lobilerinin bu konudaki çabalarını ayrıntılı olarak vermektedir. (s. 182-183)

Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, ABD ve Rusya'dan oluşan Ortadoğu Dörtlüsü'nün Hamas ile olan ilişkilerini şartlara bağlayarak Hamas'tan İsrail'in var olma hakkını tanınmasını, terörden vazgeçmesini ve yapılan geçmiş anlaşmaları kabul etmesini beklediği belirtilmektedir. Bu grup içerisinde en sert tutumu takınan ABD, Hamas ile diplomatik ve mali bağlarını kesmiştir; ve 2003 yılında 6 Hamas liderini "özel olarak görevlendirilmiş küresel terörist" olarak nitelendirmiştir. Halbuki Chehab ABD için Hamas'ın, 1996 yılında bir dizi intihar bomba saldırısı gerçekleştirenceye kadar, nasıl bir endişe kaynağı olmadığını açıklamaktadır. (s. 191) Diğer yandan Chehab, ABD hükümetinin Hamas ile bağlarını kesse de eski hükümet çalışanları, mesela eski bir CIA görevlisi Martin Burton, CIA'de Ulusal İstihbarat Konseyi'nin eski başkan yardımcısı olan Graham E. Fuller ve Mitchell Komisyonu'nun eski personel müdürü olan Fred Hof aracılığıyla temasın devam ettiği bilgisini vermektedir. (s. 192)

Yine Hamas'ı terörist örgütler listesine ekleyen Avrupa Birliği de AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın Ortadoğu eski danışmanı Alastair Crooke aracılığında Hamas ile temaslara devam etmiştir. Chehab tarafından "gözüpek ajan" olarak nitelenen Crooke'un arabulucuk çabaları da ayrıntılı olarak incelenmektedir. (s. 196)

Hamas'ın olası el-Kaide bağlantısı da Chehab tarafından sorgulanmaktadır. Yazar "kurgunun gerçeğin önüne geçtiğini" söyleyerek İsrail'in iddiasının aksine, İsrail'in Filistin topraklarında sahte el-Kaide hücreleri organize etmeye çalıştığına dair kanıtlar olduğunu belirtmektedir. (s. 220) Bu kanıtlar Filistin Önleyici Güvenlik Servisi tarafından ortaya çıkarılmıştır. Buna göre İsrail, 11 Eylül saldırılarını kullanarak kendi operasyonlarını aklamaya çalışmaktadır. (s. 221) Ayrıca kitapta Hamas'ın el-Kaide'den farklı olarak mücadelesinin ülke sınırlarının ötesine geçmeyeceğini ilan ettiği belirtilmekte ve Halid Meşal'in Hamas'ın her zaman Filistin halkının çıkarları doğrultusunda hareket etmek

gibi bir görüşü olduğu şeklindeki açıklamasına da yer verilmektedir. (s. 226-227) Bu nedenlerin yanında Chehab el-Kaide'nin Filistin'de diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi emir atmadığını belirtmekte bunu da el-Kaide'nin Filistin'de geniş halk desteğine sahip olmamasına bağlamaktadır. (s. 232) Ve gelecekte olabilecek bir bağlantının da Filistin davasına yarardan çok zarar getireceğini düşünmektedir. (s. 233)

Chehab "Hamas'ın geleceğine" bakarken öncelikli olarak örgütün hükümet olarak günümüz politikalarını tartmaktadır. Bu noktada 26 Mayıs 2006 tarihinde Hamas, el-Fetih, İslami Cihat, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi tarafından imzalanan ve askeri grupların bir şemsiye altında koordine edilmesini, Filistin devletinin kurulmasını, mültecilerin dönüş hakkını ve İsrail'in var olma hakkını ihtiyatla öngören "Tutsaklar Belgesinin" Hamas ve el-Fetih'in ilişkilerini güçlendirdiği, bu belge ile Hamas'ın Filistin Özerk Yönetimini Filistin'in tek temsilcisi olarak kabul ettiği ve yine bu belge ile Arap zirve kararlarını kabul eden Hamas'ın böylece Birleşmiş Milletler kararlarını da kabul etmiş olduğu vurgulanmaktadır. (s. 239) Günümüzde Hamas'ın daha önce el-Fetih'in yaptığı hataları tekrarlayarak sahip olduğu desteğin % 35 oranında düştüğü, ancak İsrail askerinin kaçırılması ve Gazze savaşının ardından desteğin tekrar arttığı belirtilmektedir. Genel olarak Hamas'ın günümüz politikalarını eleştiren Chehab "umutsuzluk ve yoksulluk" üzerine gelişen Hamas gerçeğinin öyle ya da böyle kabul edilmek zorunda olduğunu söyleyerek kitabını bitirmektedir. (s. 264-269)

Sonuç olarak akademik endişelerden ziyade gazeteci gözüyle yazılan "Militanların, Şehitlerin ve Casusların Anlatılmamış Öyküsü: Hamas" kitabı bize bir parçası bazen liderlerin, bazen muhbirlerin, bazen şehitlerin, bazen de şehit annelerinin hikayesi olan Hamas'ın hikayesini onların kendi ağızlarından anlatmaktadır. Böylece ilk elden kaynaklarla Hamas'ı ve Filistin meselesini içeriden anlatan bu kitap akademik çalışmalara kaynaklık edecektir.
